



ВІСНИК

Вищої
кваліфікаційної
комісії суддів України

КОМІСІЯ

СУДДІВ
УКРАЇНИ

PIETAS

3-4

2021

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституційні засади дії принципу поділу влади у країнах світу.
Юлія Рємєскова 2

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Звертання до судді (офіційний титул) як складник судової символіки.
Олексій Кравчук, Іван Осташук 7

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: ТЕОРІЯ ПРАВА

Історія становлення правового інституту врегулювання спорів шляхом переговорів. Михайло Вайнагій 12

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Права людини: виконання покарань щодо іноземних громадян і міжнародне право. Юрій Волошин, Оксана Каспрук 18

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Поняття та межі «дискреції» під час здійснення суб'єктами владних повноважень своїх функцій. Олена Губська 24

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Доступ до суду на стадії визначення предметної юрисдикції у справах із трудових спорів. Євген Безкровний 33

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Повноваження суду щодо забезпечення судового позову: кризь призму законодавчих змін. Галина Задорожня 39

Теоретичні та практичні аспекти боротьби з булінгом.
Катерина Катеринчук, Ольга Мацюк 46

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Становлення та розвиток інституту освідування у кримінальному провадженні. Євген Лук'янчиков, Борис Лук'янчиков 51

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ: КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Санкції кримінально-правових норм: поняття та види. Вікторія Шпіляревич... 57

Науково-практичний юридичний журнал
Видається із вересня 2011 року

Засновник:
ТОВ «Піраміда»

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 23586-13426ПР

Рекомендовано до друку та розповсюдження через мережу Інтернет рішенням Вченої ради Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 3 від 22.11.2013)

Голова Редакційної колегії

Козьяков Сергій Юрійович

Редакційна колегія:

Андріїв В. М., Беляєвич В. Е.,
Гетьман А. П., Дроздов О. М.,
Довгерт А. С., Заріцька А. О.,
Іншин М. І., Капліна О. В.,
Кузнєцова Н. С., Москвич Л. М.,
Муравйов В. І., Остапєць С. Л.,
Сірош М. В., Сопільник Л. І.,
Яроцький В. Л.

Головний редактор

С. Ю. Козьяков

Коректор

А. О. Бахтемірова

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних назв та інших відомостей несуть автори публікацій.
Редакція може не поділяти точки зору автора.
У журналі зберігається правопис законодавчих, нормативних актів, наказів, методологічних розробок, що надійшли до редакції.
Редакція залишає за собою право на скорочення та редагування текстів.
Статті обов'язково проходять відбір і рецензування.

Номер 3-4 (39-40) 2021 схвалено і рекомендовано до друку рішенням редакційної колегії, протокол №2 від 21.02.2022 р.
Підписано до друку 18.05.2022 р.
Формат 60x84 1/8
Папір крейдований
Наклад 50 примірників
Оригінал-макет затверджено Вищою кваліфікаційною комісією суддів України

Видавець ТОВ «Піраміда»

© Текст — Вища кваліфікаційна комісія суддів України

Адреса редакції:
м. Київ, вул. Євгена Сверстюка, 21.
www.vkksu.gov.ua





Вікторія Шпіляревич,
присяжна Івано-Франківського
міського суду Івано-Франківської
області, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політики у сфері
боротьби зі злочинністю та
кримінального права
Державного вищого навчального
закладу «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»
ORCID: 0000-0002-1761-9892

Санкції кримінально-правових норм: поняття та види

УДК 343.212

У статті підтримано позицію тих учених, які вважають за доцільне визначати структуру кримінально-правової норми з урахуванням того, кому саме адресована ця норма – особі чи державі? Якщо вивчати структуру кримінально-правової норми з позиції адресування її особі, то вбачається, що її структурними елементами є диспозиція та санкція, оскільки відповідна особа повинна утримуватися від вчинення кримінального правопорушення, а якщо вона його вчинила, то обов'язково зазнає кримінальної відповідальності, що описана в санкції. Але якщо виходити з того, що кримінально-правову норму адресовано державі як суб'єкту кримінально-правових відносин, то вона складається з гіпотези та диспозиції.

За результатами проведеного наукового дослідження зроблено висновок, що санкція як структурний елемент характерна виключно для кри-

мінально-правової норми, а не статті закону про кримінальну відповідальність, оскільки остання виступає формою викладення змісту кримінально-правової норми. Також констатовано, що на сьогодні всі санкції кримінально-правових норм можна класифікувати за різноманітними критеріями, що обумовлено їх множинністю.

Ключові слова: кримінально-правова санкція, санкція кримінально-правової норми, кримінальна відповідальність, заходи покарання, інші заходи кримінально-правового характеру.

V. Shpilarevych. Sanctions of criminal law: concept and types

The article supports the position of those scholars who consider it appropriate to determine the structure of the criminal law norm, taking into account who exactly this



norm is addressed to - a person or a state? In particular, if we study the structure of a criminal law norm from the perspective of addressing it to a person, then its structural elements are the disposition and the sanction since the person concerned must refrain from committing a criminal offense, and if it has been committed, then they will necessarily be subject to criminal liability, what is described in the sanction. But if we proceed from the fact that the criminal law norm is addressed to the state as a subject of criminal law relations, then it consists of a hypothesis and a disposition.

Вступ. Дослідження санкцій кримінально-правових норм на сьогодні є одним із найбільш актуальних питань науки кримінального права. Це обумовлено наявністю неоднозначних тлумачень структури кримінально-правової норми Конституційним Судом України та окремими ученими-криміналістами, які займалися її вивченням.

Теоретичною основою написання наукової статті стали праці низки вітчизняних науковців: М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, О. П. Гороха, В. К. Грищука, Т. А. Денисової, О. О. Дудорова, О. О. Книженко, І. І. Митрофанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, О. В. Харитонової та ін., а також зарубіжних учених: С. О. Голунського, Л. Л. Круглікова, Н. А. Ниркової, А. О. Пінаєва, К. А. Сича, М. С. Строговича та ін., які тією чи іншою мірою вивчали питання санкцій кримінально-правових норм.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку теорії права домінує класична концепція щодо з'ясування структури норми права, яка включає в себе такі елементи, як гіпотеза, диспозиція та санкція. Виділяти у складі правової норми зазначені вище структурні елементи було запропоновано у 1940 році С. О. Голунським та М. С. Строговичем у радянському підручнику з теорії держави і права [4, с. 251 – 253]. Характерну тричленну структуру визнає Конституційний Суд України й у кримінально-правовій нормі, який у своєму Рішенні у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (далі – КК України) (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 безпосередньо зазначає, що «... кримінально-правова норма складається з трьох елементів: гіпотези, що визначає умови, за яких застосовується правова норма щодо забороненої поведінки особи; диспозиції, що закріплює таку правову норму; та санкції, що встановлює покарання для осіб, які порушили цю правову

Based on the results of the scientific study, it was concluded that the sanction as a structural element is characteristic only for the criminal law norm, and not for the article on criminal liability since the latter is a form of presentation of the content of the criminal law norm. It was also stated that today all the sanctions of criminal law norms can be classified according to various criteria, due to their plurality.

Keywords: criminal legal sanction, sanction of criminal law norm, criminal liability, penalties, other measures of criminal law nature.

норму ...» [19]. Однак у науці кримінального права серед учених немає єдності щодо однозначної констатації наявності тричленної комбінації (гіпотези, диспозиції та санкції). Це обумовлено специфікою кримінально-правових відносин, які виникають між особою, що вчинила кримінальне правопорушення, та державою, від імені якої виступають відповідні органи, уповноважені здійснювати дії, скеровані на розслідування кримінального правопорушення та відправлення правосуддя у кримінальних справах [24, с. 8]. Зокрема, сьогодні звертається увага на те, що, досліджуючи структуру кримінально-правової норми, дуже актуальним є осмислення того, кому саме адресована ця норма – особі чи державі? Так, якщо вивчати структуру кримінально-правової норми з позиції адресування її особі, то вбачається, що її структурними елементами є диспозиція та санкція, оскільки відповідна особа повинна утримуватися від вчинення кримінального правопорушення, а якщо вона його вчинила, то обов'язково зазнає кримінальної відповідальності, що описана в санкції. Тобто в такому випадку диспозиція чітко описує, яка поведінка особи є протиправною, а санкція – якій відповідальності підлягають особи, що вчинили такі протиправні діяння. Але якщо виходити з того, що кримінально-правова норма адресована державі як суб'єкту кримінально-правових відносин, то вона являє собою публічно-правове правило поведінки, що сформульовано, закріплено й охоронюване державою та визначає зміст й обсяг її повноважень у кримінально-правовому суспільному відношенні. І з цього боку структура кримінально-правової норми виглядає вже дещо по-іншому, а саме: та частина кримінально-правової норми, яку звично називають диспозицією, насправді трансформується в гіпотезу (якщо ...), а та частина кримінально-правової норми, яка традиційно називається санкцією, – є диспозицією (то ...), оскільки регламентує права та обов'язки держави в частині покладення кримінальної

відповідальності на особу, що вчинила відповідне кримінальне правопорушення, передбачене статтею Особливої частини КК України. У цій ситуації кримінально-правова норма складається вже з гіпотези, яка описує те, що є кримінально протиправним, тобто виступає юридичним фактом, який тягне певні правові наслідки, та диспозиції, яка визначає повноваження держави як суб'єкта кримінальних правовідносин покласти на особу, що вчинила суспільно небезпечне діяння, кримінальну відповідальність або звільнити її від такої відповідальності [25].

Вивчаючи поняття та види санкцій кримінально-правових норм, доцільно насамперед з'ясувати етимологічне значення самого слова «санкція». Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «санкція» визначає таким чином: 1. Схвалення. 2. Затвердження чого-небудь вищою інстанцією; визнання законності чогось // Дозвіл, схвалення. 3. юр. Заходи впливу, покарання за порушення закону. Кримінальна санкція // У міжнародному праві – заходи впливу щодо держави, яка порушила міжнародну угоду. 4. ек. У кредитних відносинах – заходи впливу, застосовувані банком до порушників фінансової, касової, розрахункової або кредитної дисципліни [2, с. 1293].

У сучасній правовій енциклопедії «санкцією» (від лат. *sanction* – найсуворіша постанова) вважаються: 1) складова частина норми права, яка у разі невиконання норми визначає заходи державного впливу, головним чином – у формі примусу; 2) встановлений законом порядок обов'язкового надання судом дозволу на вжиття заходів примусового характеру у випадках, визначених законодавством (наприклад, санкція необхідна для застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, для проведення обшуку тощо) [20, с. 318].

Теорія права санкцію визначає як структурний елемент норми права, що встановлює невиконання (негативні) наслідки на випадок порушення прав і обов'язків, визначених у диспозиції [22, с. 137].

Вбачається, що трансформація вчення про санкцію у сферу кримінально-правових відносин зумовила те, що в науці кримінального права на сьогодні вироблено такі поняття, як «кримінально-правова санкція» та «санкція кримінально-правової норми», які доцільно розмежовувати, оскільки вони є різними як за своїм змістом, так і за обсягом. Під «кримінально-правовою санкцією» слід розуміти регламентовані в законі про кримінальну відповідальність заходи державного впливу (реагування), які застосовуються до особи, що вчинила кримінальне правопорушення, або до особи, яка вчинила суспільно

небезпечне діяння, однак через малолітній вік або неосудність не може бути визнана суб'єктом кримінального правопорушення [10, с. 448, 451; 15, с. 25 – 26; 16, с. 58; 17, с. 9 – 11; 21, с. 198 – 199]. Тобто, коли йдеться про кримінально-правові санкції, варто констатувати, що вони зводяться не тільки до тих видів і розмірів заходів покарання, які безпосередньо визначені санкцією кримінально-правової норми, а й вказують на наявність у законі України про кримінальну відповідальність всіх інших заходів кримінально-правового характеру, що є відмінними від заходів покарання, і можуть бути застосовані до відповідної особи, яка вчинила конкретне суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України (примусові заходи виховного характеру, примусові заходи медичного характеру, примусове лікування, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування тощо). Саме таке тлумачення кримінально-правової санкції обумовлено тим, що в сучасний період, як справедливо зауважує В. К. Дуюнов, спостерігається тенденція до зниження застосування заходів покарання, натомість зростає доцільність у застосуванні інших заходів кримінально-правового характеру [9, с. 238], які визначаються законодавцем та регламентуються законодавством України про кримінальну відповідальність.

У доктрині кримінального права стосовно з'ясування поняття «санкція кримінально-правової норми» на сьогодні вироблено дві позиції. Так, деякі науковці вважають, що санкція кримінально-правової норми – це її структурний елемент, який визначає вид і розмір покарання за кримінальне правопорушення, описане в диспозиції [3, с. 26; 7, с. 135; 12, с. 26; 14, с. 45; 24, с. 22]. Про те, що санкція встановлює покарання для осіб, які порушили цю правову норму, констатується і в раніше згаданому Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 КК України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 [19].

Інші вчені досліджують санкцію кримінально-правової норми через призму кримінальної відповідальності, зокрема її форм, а не заходів покарання. Так, наприклад, Ю. В. Баулін зазначає, що санкція кримінально-правової норми, передбачена КК України, є правовою формою законодавчо визначеної кримінальної відповідальності [1, с. 30].



Практично аналогічне її визначення наводить й І. Я. Козаченко [11, с. 75]. Однак цілком погодитися з тим, що санкція кримінально-правової норми є формою кримінальної відповідальності, неможливо, оскільки, як відомо, не всі форми реалізації кримінальної відповідальності пов'язані саме із заходами покарання, тому що є й інші заходи кримінально-правового характеру, які не передбачаються санкціями кримінально-правових норм, але їх застосування забезпечує реалізацію кримінальної відповідальності (наприклад, примусові заходи медичного характеру, які застосовуються до особи, що вчинила кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності; примусові заходи виховного характеру, які застосовуються до неповнолітнього в разі звільнення його від кримінальної відповідальності, примусове лікування тощо).

Важливо також звернути увагу на те, що поруч із поняттям «санкція кримінально-правової норми» у теорії кримінального права окремими науковцями вироблено і вживається також таке поняття, як «санкція статті закону про кримінальну відповідальність» [5, с. 95; 8, с. 88; 13, с. 44; 16, с. 57; 18, с. 122; 23, с. 7], що знову ж таки є не зовсім коректним, оскільки поняття «кримінально-правова норма» та «стаття закону про кримінальну відповідальність» співвідносяться між собою як зміст і форма. Тобто у статтях КК України викладаються кримінально-правові норми. При цьому одна й та сама норма може бути виражена в декількох статтях КК України, і навпаки, одна стаття може містити декілька норм (наприклад, норма про звільнення від відбування покарання з випробуванням міститься у статті 75 та статті 76 КК України) [3, с. 23]. Тобто говорити про гіпотезу, диспозицію та санкцію можна лише тоді, коли йдеться про структуру кримінально-правової норми, а не статті, оскільки, як слушно зазначає В. К. Гришук, структурними елементами статті КК України є саме: номер, назва, частини, пункти, примітки, а не гіпотеза, диспозиція, санкція [6, с. 67]. У зв'язку з цим доцільно говорити виключно про «санкцію кримінально-правової норми», а не про «санкцію статті закону про кримінальну відповідальність».

Якщо аналізувати питання, пов'язане з видами санкцій кримінально-правових норм, то необхідно відмітити, що на сьогодні в теорії кримінального права за ступенем визначеності виду та розміру покарання всі санкції кримінально-правових норм поділяються на [12, с. 27; 14, с. 46; 24, с. 22]:

1) абсолютно невизначені санкції кримінально-правових норм. Це санкції, які на сьогодні не існують у чинному кримінальному законодавстві

України. Вони застосовувались у перші роки радянської влади за відсутності кримінально-правового регулювання;

2) абсолютно визначені санкції кримінально-правових норм. Це санкції, які вказують на конкретний вид та розмір покарання.

Так, наприклад, у частині шостій статті 152 КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за зґвалтування, зазначається, що «Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених частинами четвертою або п'ятою статті 153, статтею 155 або частиною другою статті 156 цього Кодексу, – караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі». Те ж саме простежується й у санкції кримінально-правової норми, закріпленої у частині шостій статті 153 КК України «Сексуальне насильство»;

3) відносно визначені санкції кримінально-правових норм. Це санкції, які встановлюють конкретне (-і) покарання, вказуючи на його (їх) межі:

а) відносно визначені санкції кримінально-правових норм з нижньою межею. Ці санкції не існують у чинному кримінальному законодавстві України;

б) відносно визначені санкції кримінально-правових норм з нижньою та верхньою межею.

Так, наприклад, у частині першій статті 115 КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за умисне вбивство, зазначається, що «Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років»;

в) відносно визначені санкції кримінально-правових норм з верхньою межею.

Так, наприклад, у статті 117 КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, зазначається, що «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів» карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк;

4) відсилочні санкції кримінально-правових норм. Це санкції, яких у чинному кримінальному законодавстві України немає, а для визначення їх розміру необхідно було посилатись на санкції інших норм кримінального закону.

За видами покарань, передбачених санкцією кримінально-правової норми, всі санкції кримінально-правових норм варто класифікувати таким чином:

1) прості санкції кримінально-правових норм. Це санкції, які містять виключно основне (-і) покарання.

Так, наприклад, у частині першій статті 115 КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за умисне вбивство, зазначається, що «Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років»;

2) складні (кумулятивні) санкції кримінально-правових норм. Це санкції, які, крім основного (-их) покарання (-ь), містять ще й додаткові їх види [3, с. 27].

Так, наприклад, у частині першій статті 111 КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за державну зраду, зазначається, що «Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, – карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої».

Своєю чергою в межах складних (кумулятивних) санкцій кримінально-правових норм доцільно виокремлювати:

а) складні (кумулятивні) санкції кримінально-правових норм, що містять додаткове (-і) покарання, яке (-і) суд зобов'язаний застосувати до винної особи разом з основним покаранням.

Так, наприклад, у статті 257 КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за бандитизм, зазначається, що «Організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна»;

б) складні (кумулятивні) санкції кримінально-правових норм, що містять додаткове (-і) покарання, яке (-і) суд застосовує до винної особи разом з основним покаранням у межах своїх дискреційних повноважень.

Так, наприклад, у частині першій статті 258¹ КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту, зазначається, що «Втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до

вчинення терористичного акту з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, – карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої».

Крім того, за кількістю основних видів покарань, які регламентуються в санкції кримінально-правової норми, усі санкції кримінально-правових норм можна умовно впорядкувати на:

1) безальтернативні (одиночні) санкції кримінально-правових норм. Це санкції, які містять лише одне основне покарання.

Так, наприклад, у частині третій статті 185 КК України регламентується кримінальна відповідальність за крадіжку, «поєднану з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, або що завдала значної шкоди потерпілому» – позбавлення волі на строк від трьох до шести років;

2) альтернативні санкції кримінально-правових норм. Це санкції, які передбачають два і більше основних покарань, з яких суд може призначити тільки одне [3, с. 26; 12, с. 27; 13, с. 45; 14, с. 46; 24, с. 22].

Так, наприклад, у частині першій статті 190 КК України, де регламентується кримінальна відповідальність за шахрайство, зазначається, що «Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство), – карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від двохсот до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років».

Висновки. Резюмуючи все вище наведене, слід констатувати таке:

1) санкція як структурний елемент характерна для кримінально-правової норми, а не статті закону про кримінальну відповідальність, оскільки стаття є лише формою («оболонкою») зовнішнього вираження (викладення) змісту кримінально-правової норми;

2) санкція кримінально-правової норми визначає вид та розмір тих покарань, які застосовуються за мотивованим рішенням суду від імені держави до відповідної особи, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене конкретною статтею Особливої частини КК України;

3) санкція кримінально-правової норми та кримінально-правова санкція співвідносяться між собою як частина та ціле, оскільки остання зводиться не тільки до тих видів і розмірів покарань, які безпосередньо визначені санкцією



кримінально-правової норми, а й вказує на наявність у законодавстві України про кримінальну відповідальність інших заходів кримінально-правового характеру, що є відмінними від заходів покарання і можуть бути застосовані за мотивованим рішенням суду до відповідної особи, яка вчинила конкретне суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

Список використаних джерел:

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. К.: Атика, 2004. – 296 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII. – 1728 с.
3. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. К.: Нац. акад. внутр. справ, Освіта України, 2016. – 236 с.
4. Голунский С. А. Теория государства и права: учебник / С. А. Голунский, М. С. Строгович. М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. – 304 с.
5. Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки». 2009. – Т. 90. – С. 94 – 98.
6. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.
7. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України: навчальний посібник. Запоріжжя: ГУ «ЗДМУ», 2004. – 152 с.
8. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
9. Дуюнов В. К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике: монография. Курск, 2000. – 364 с.
10. Книженко О. О. Взаємообумовленість кримінально-правових санкцій та заходів кримінально-правового характеру. Форум права, 2011. – № 1. – С. 448 – 454.
11. Козаченко И. Я. Санкции за преступления против жизни и здоровья: обусловленность, структура, функции, виды. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1987. – 232 с.
12. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. – 428 с.
13. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.
14. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. – 456 с.
15. Кругликов Л. Л. Уголовно-правовые средства обеспечения справедливости наказания: учеб. пособие. Ярославль: ЯрГУ, 1986. – 70 с.
16. Митрофанов І. І. Норма та стаття закону про кримінальну відповідальність: проблеми співвідношення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2011. – № 1. – С. 54 – 59.
17. Ныркова Н. А. Уголовно-правовые санкции за преступления различной степени тяжести: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. СПб., 1991. – 18 с.
18. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права. Кн. 2: О наказаниях. Х., 2002. – 289 с.
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000. Справа № 1-3/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00#Text>
20. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, В. С. Ковальський [та ін.]; за заг. ред. О. В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної ради України. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. – 408 с.
21. Сыч К. А. Уголовное наказание и его состав: теоретико-методологические аспекты исследования: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Рязань, 2007. – 408 с.
22. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
23. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2006. – 18 с.
24. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручн. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-тє, доп. і перероб. Одеса: Фенікс, 2017. – 468 с.
25. Харитоновна О. В. Поняття, ознаки, система та функції кримінального права: лекція. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VzMxmrrYRsU>